

Temat: „Pan Tadeusz” A. Mickiewicza – cechy epepei narodowej.

1. Geneza utworu .
2. Elementy świata przedstawionego w epepei.
3. Plan wydarzeń.
4. Cechy epepei narodowej.

Ad.1

Badacze twórczości Mickiewicza zgodnie podkreślają, że *Pan Tadeusz* był niespodziewany rezultatem twórczej muzy poety. Początek lat trzydziestych XIX wieku był czasem niezwykle dla Mickiewicza trudnym. Przygnębienie po **upadku powstania listopadowego**, żal i po części także wstyd z powodu tego, iż nie wziął on udziału w walkach, a do tego konieczność udania się na **emigrację** – wszystko to na pewno nie skłaniało do snucia takiej wizji ojczyzny, jaką ukazał nam w poemacie. Przy czym nie tylko pojawił się on nieoczekiwanie, ale równie nieoczekiwanie rozrastał się pod piórem poety.

Jak bowiem wynika z zachowanej korespondencji autora, początkowo planował on napisać ok. pięciu ksiąg poematu. Stopniowo powiększała się ta liczba do ośmiu, aż wreszcie do jedenastu ksiąg, gdyż Księga XI zyskała w pierwotnym zamysle podtytuł *Pieśń ostatnia* . Jak wiemy, ostatecznie skończyło się na dwunastu księgach wierszem oraz epilogu.

Jeśli chodzi o czas powstania dzieła to możemy go datować na okres **od 1831 r. do 13 lutego 1834r**, gdyż datę tę zanotował z dokładnością sam autor. Proces powstawania dzieła można dość wiernie odtworzyć z relacji poety zawartych w listach do przyjaciół. Problem sprawia tylko określenie daty rozpoczęcia pracy nad poematem. Przyjmuje się, że pomysł mógł się zrodzić jeszcze w 1831 r., podczas pobytu w Wielkopolsce. Ogólnie, jak wyliczył S. Pigoń,

„wyobraźnie poety zajęta była utworem przez jakieś piętnaście miesięcy, a praca nad nim, jeśli odliczymy przerwy, trwała około dziewięciu miesięcy” (S. Pigoń, *Wstęp* [w:] A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz* , Kraków 1971, s. XVII).

Mimo iż powstanie *Pana Tadeusza* było dość niespodziewane, można wskazać przynajmniej kilka źródeł inspiracji, które złożyły się na genezę dzieła. Stanisław Pigoń, wybitny mickiewiczolog i autor wstępu do wydania epepei w serii Biblioteka Narodowa, dzieli owe czynniki na zewnętrzne i wewnętrzne.

Do tych pierwszych zalicza przede wszystkim atmosferę literacką epoki, w której przynajmniej od czasów oświecenia odczuwalny był „**głód epepei**”. Tłumaczenia dzieł zagranicznych, np. „Jerozolimy wyzwolonej” Tassa, nie tylko nie wystarczały, ale wręcz pogłębiały poczucie braku. Mickiewicz, wyrosły na gruncie **klasycyzmu**, żywo ten brak odczuwał. Od najmłodszych lat żywo interesował się poezją opisową. Jako kolejny z czynników zewnętrznych można przywołać ożywienie się dyskusji na temat **kwestii narodowych**, co miało swoje odbicie w twórczości Mickiewicza z tamtego okresu. Powstają wtedy „**Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego**” (1832) oraz artykuły w „Pielgrzymie polskim”, traktujące o położeniu Polaków. Cały czas pracuje także poeta nad dalszymi częściami „**Dziadów**”.

To swoiste ożywienie się tematyki narodowej pod piórem poety pozwala przejść do omówienia czynników wewnętrznych, składających się na genezę *Pana Tadeusza*. Wskazuje się bowiem na przypadający na czas powstania poematu proces kształtowania się swoistego patriotyzmu Mickiewicza. Nie jest stwierdzeniem zbyt odkrywczym zauważenie, że *Pan Tadeusz* wyrasta z usilnej **tęsknoty za ojczyzną**, za ziemią rodzinną. Nie motywuje to jednak kształtu obrazu Litwy, jaki poeta zawarł w dziele. Kształt ów wynika z czegoś więcej, tzn. z podwójności tęsknoty.

**„Dziś dla nas, w świecie nieproszonych gości
W całej przeszłości i w całej przyszłości
Jedna już tylko jest kraina taka.
W której jest trochę szczęścia dla Polaka.
Kraj lat dziecinnych! On zawsze zostanie
Święty i czysty, jak pierwsze kochanie, (...)**

Wieszcz nie tylko tęskni za ziemią rodzinną, którą musiał fizycznie opuścić, ale także za określoną wizją kraju lat dziecinnych, którą przechowuje w pamięci, a która odchodzi już w zapomnienie. Dlatego też mamy ciągle, niemal refrenicznie pojawiające się określenie „ostatni”. Taki obraz Litwy w momencie pisania *Pana Tadeusza* należał już do przeszłości.

Przechowanie go zawdzięczał zaś Mickiewicz kolejnemu z czynników pozwalających na powstanie epopei, tzn. niezwyklej sile pamięci.

Jak wskazuje Pigoń, była ona wręcz ćwiczona w latach młodości, kiedy to w środowisku filaretów za punkt honoru obierano sobie znajomość etnograficznych szczegółów ziemi ojczystej. Widać więc, że zainteresowanie pięknem, ale także kulturą i obyczajami było żywe w świadomości poety. Posiadał on niezwyklej dar zapamiętywania i usystematyzowania szczegółów w taki sposób, aby tworzyły spójną całość. Przy czym szczególnie interesowało Mickiewicza wszystko to, co polskie, rodzime.

W tej sytuacji nie mógł dać obrazu Polski z 1832 r. Gdy pamięć poety zespoliła się z jego niezwyklej wrażliwą i artystycznie twórczą wyobraźnią z pomysłu napisania opowieści ze stron rodzinnych zrodziła się **epopeja narodowa**, przekazująca obraz Polski niepodległej jako krainy idyllicznej i szczęśliwej.

Ad.2

Właściwa akcja utworu toczy się w **latach 1811-1812** (podanych już w pełnym tytule poematu). Tadeusz przybywa do domu późnym latem 1811 roku. Kolejne wydarzenia (romanse bohatera, kłótnia na zamku, zajazd i bitwa) rozgrywają się w przeciągu pięciu dni. W ostatnim następuje śmierć księdza Robaka i przymusowy wyjazd uczestników zajazdu z Soplicowa. Uczta i zrękowiny trzech par mają miejsce rok później, w święto Matki Boskiej Kwietnej. **Konflikt pomiędzy Jackiem i Stolnikiem to koniec XVIII w., a epilog poematu odnosi się do emigrantów, którzy opuścili ojczyznę po upadku powstania listopadowego** (powstanie listopadowe – 1830 r., pierwsze wydanie „Pana Tadeusza” – 1834 r.)

Główne miejsce akcji to **dwór w Soplicowie** i jego okolice – położony niedaleko dworku („o dwa tysiące kroków”) **zamek Horeszków, karczma Jankiela, zaścianek Dobrzyńskich, kaplica**.

Ad.3

1. Przyjazd Tadeusza do domu.
2. Spotkanie gościa z młodą ogrodniczką.
3. Powitanie Tadeusza przez Sędziego.
4. Wieczera w zamku:
 - a) nauka Sędziego o grzeczności,
 - b) opowieść Podkomorzego o modzie na francuszczyźnie,
 - c) przybycie Telimeny,
 - d) kłótnia Asesora i Rejenta o charty.
5. Polowanie na zająca.
6. Spotkanie Hrabiego z Gerwazym w ruinach zamku.
7. Opowieść starca o dziejach rodu Horeszków:
 - a) zaloty Jacka Soplicy do córki Stolnika,
 - b) odmowa ręki Ewy,
 - c) najazd wojsk rosyjskich na zamek,
 - d) śmierć Stolnika z ręki Soplicy,
 - e) przysięga zemsty.

8. Decyzja Hrabiego o zerwaniu układów z Soplicami.
9. Śniadanie – ciąg dalszy kłótni o charty.
10. Grzybobranie.
11. Spotkanie Hrabiego z Zosią w sadzie.
12. Telimena w „świątyni dumania”:
 - a) rozmowa z Sędzią o przyszłości Zosi,
 - b) dyskusje z Hrabią na temat malarstwa,
 - c) przekazanie Tadeuszowi miłego liściku.
13. Obiad, przerwany wieścią o pojawieniu się niedźwiedzia.
14. Obudzenie zaspanego Tadeusza przez Zosię – rozpoznanie dziewczyny.
15. Zebranie w karczmie – agitacja polityczna księdza Robaka.
16. Polowanie na niedźwiedzia:
 - a) atak chartów na zwierza i ucieczka drapieżnika,
 - b) niechlubne zachowanie Hrabiego i Tadeusza,
 - c) celny strzał Robaka,
 - d) koncert Wojskiego na rogu myśliwskim,
 - e) opowieść Wojskiego o kłótni pomiędzy Domejką i Dowejką.
17. Przywitanie myśliwych przez Telimenę i Zosię.
18. Pogodzenie się Tadeusza i Telimeny – „atak” mrówek.
19. Kolacja na zamku zakończona bijatyką pomiędzy Gerwazym i Hrabią a gośćmi Sędziego.
20. Decyzja Hrabiego o poprowadzeniu zajazdu na dwór Sopliców.
21. Spisanie pozwu sądowego przez Sędziego.
22. Patriotyczna przemowa księdza Robaka – plany wzniesienia powstania.
23. Fiasko misji Woźnego Protazego.
 24. Narada szlachty w zaścianku Dobrzyńskich – decyzja o zajęzdzie na dwór Soplicy.
 25. Plany wyjazdu Tadeusza zakończone nieudaną próbą utopienia się w stawie i pojmaniem przez dżokejów.
 26. Zajazd Hrabiego na dwór.
 27. Przybycie szlachty – uczta i pijatyka.
 28. Pojmanie biesiadników przez Moskali.
 29. Podstęp księdza Robaka – uwolnienie szlachty.

30. Butne zachowanie majora Płuta przyczyną bitwy.
31. Walka pomiędzy szlachtą i Moskalami:
- odparcie ataku Polaków przez żołnierzy Rykowa,
 - wyczyny Kropiciela i Chrzyciela,
 - uratowanie życia Hrabiemu przez bernardyna,
 - pojedynek i zdradziecki strzał,
 - przewrócenie sernicy przez Wojskiego,
 - poddanie się Rykowa.
32. Ugoda pomiędzy szlachtą a Rykowem.
33. Emigracja najaktywniejszych uczestników zajazdu.
34. Pożegnanie Tadeusza i Zosi oraz Hrabiego i Telimeny.
35. Spowiedź księdza Robaka przed Gerwazym – ujawnienie swej prawdziwej tożsamości.
36. Śmierć Jacka Soplicy.
37. Przejazd wojsk Napoleona przez Litwę.
38. Pobyt oddziału generała Dąbrowskiego w Soplicowie.
39. Rehabilitacja Jacka Soplicy podczas święta Matki Boskiej Kwietnej.
40. Uczta:
- zaręczyny trzech par,
 - zakończenie sporu pomiędzy Asesorem i Rejentem,
 - uwłaszczenie chłopów,
 - koncert Jankiela i polonez.
41. Epilog - sytuacja emigrantów polskich we Francji, tęsknota za utraconą ojczyzną

Ad.4

Pod względem formalnym utwór Mickiewicza również spełnia wymogi eposu.

- Epos rozpoczyna się inwokacją:** „Litwo, ojczyzno moja” Mickiewicza. Poeta zwraca się do odległej ojczyzny i Matki Boskiej, prosząc, jak to w inwokacji być powinno, o pomoc w tworzeniu dzieła.
- Napisany został trzynastozgłoskowcem**, a więc metrum, które w literaturze przypisane jest dziełom poważnym.
- Narrator** – jest tu w przeważającej części trzecioosobowy, zdystansowany, przedstawia odbiorcy osoby i wydarzenia, sam zaś swoje uczucia ujawnia tylko w Inwokacji.

Uwaga!

W toku narracji *Pana Tadeusza* zauważamy obecność jeszcze jednego narratora – głosu, który wyraża opinie lub poglądy ogółu, nie wszystko wie do końca, często przedstawia domysły, używa słów podobno, mówiono – tak jak w przypadku opowieści o Księdzu Robaku.

- W sferze języka występuje:**
 - rozlewność epicka;
 - poetyka detalu;
 - różnorodność form wypowiedzi, dynamizacja tekstu oraz typowy dla dzieł epickich zabieg retardacji.
- porównania homeryckie – są obecne w eposie Mickiewicza w opisach przyrody, drzew, chmur, burzy czy sadu, np. *Chmury*.

- realizm szczegółu – czyli metoda opisywania rzeczy z taką dokładnością, tak, że na podstawie tego opisu można by odmalować daną rzecz. Tak opisywane są: słynny serwis rodowy, strój zaręczynowy Zosi, rodzaje grzybów i drzew litewskich itd.
- **Epizodyczność akcji** – wiele jest w *Panu Tadeuszu* epizodów – opisy przyrody, spór Rejenta i Asesora o psy, gra Jankiela – nie stanowią przecież głównej osi wydarzeń, a spełniają ważną rolę w utworze.
- **Bohater zbiorowy** – ta cecha eposu jest tu także realizowana. Bohaterem jest szlachta – zróżnicowana wewnętrznie, czasem nieco idealizowana, lecz szlachta polska doby napoleońskiej – dlatego właśnie utwór nazywany jest epopeją szlachecką.